

Gradivo sega od konca 3. st. do začetka 6., in od srede 7. do 10. st. Ugotovitve slonijo na analizah drobnega gradiva, stekla in kovinskih najdb, ter fine keramike. Cilj raziskave, določiti grobo keramiko posameznih naselbinskih faz, je pokazal, da se je keramika 4. st. komaj izločila, največ je bilo oblik 5. st., kar je ravno obratnosorazmerno s kovinskimi najdbami. Presenečenje pa je bilo, da ima večina tipov nadaljevanje v srednjem veku, kar ni bilo omejeno le na formo keramičnih posod, temveč tudi na fakte. Tabela tipov jasno pokaže, da ni hiatusa med naselbinskimi fazami.

V drugem delu knjige so predstavljene kemično mineraloške raziskave delovne skupine arheometrične skupine iz univerze v Berlinu pod vodstvom G. Schneider in A. Rother. Raziskave so bile narejene, da bi poizkusili določiti izvor na vreteno narejene alanskodobne keramike, ki jo je na podlagi oblikovne analize K. Roth-Rubi in analogij datirala od pozne antike do 10. st. Keramika kaže le malo oblik, je oranžno do sivo žgana, vrtena na hitrem kolesu in se približuje izgledu t. i. Mayener tipa.

Prostoročno izdelana almanska keramika je bila pretežno lokalni izdelek in je pri analizah služila za kontrolno skupino.

S kemičnimi analizami so merili prisotnost elementov, njihovo koncentracijo in jih primerjali z uporabo statistične metode. Dodana pustila in skupine so določili še s pomočjo polarizirajočega mikroskopa, uporabili so tudi rentgensko fluorescenčno analizo.

Tehnični postopki so izčrpno opisani.

Ugotovili so obstoj večjega števila delavnic. Faktorne skupine, temelječe na makroskopskih opazovanjih se niso ujele s kemičnim mineraloškim grupiranjem, pa tudi ne z ocenami temperature žganja. Tako torej razlike ne temelje na različnem postopku žganja ali v resnici drugačni glini. Domnevno oksidacijsko žgano posodje je bilo najverjetneje v fazi ohlajevanja reoksidirano, kar da oranžne tone površine s sivim jedrom. Ostali odenki pa so odvisni od množine železovih spojin in višine temperature žganja.

Silno zanimivi so tudi izsledki rentgenografskih faznih analiz, ki nam pojasnijo tehnični postopek in nato razložijo posamezne faze žganja. Analiza bazira na raziskavi mineralov, ki razpadajo pri določenih temperaturah. Kalcit in apnenec razpadeta pri 700 do 850 °C. Ob tem je pomembna atmosfera, čas žganja in debelina zrn; muskovit in ilit razpadeta nad 850 do 900 °C, bolj grobe sljude pa celo na 1000 °C. Sledijo rezultati raziskav, ki nam povedo, kako je bila katera skupina keramike žgana.

Poglavje je izredno poučno za arheologa!

V zaključku pa so rezultati analiz ovrednoteni na arheološki ravni. Prostoročna keramika ima lokalne sestavine, tako glino jeder kot pustila, ki izhajajo iz okolice najdišča. Isti izsledki veljajo za vse keramične grupe vrteno keramike. Keramika je bila žgana pri temperaturi okoli 900 °C, ena od skupin pa celo preko 1000. Trda lupina, ki se pogosto pojavlja na površini, izpričuje hitro žganje na visoki temperaturi.

Poglavje je opremljeno z mnogimi razpredelnicami in preglednimi tabelami, ki pojasnujejo dobljene rezultate, poleg pa je tudi 10 kart najdišč.

Knjiga je vzoren primer uspešne in smiselne keramološke raziskave, ki gradi s klasično arheološko metodo (izhaja iz analize forme, preverjene na datiranih analogijah, kjer si delo smiselno lajša s tvorbo fakturnih skupin na makroskopskih opazovanjih), šele nato pa dobljene rezultate preverja z arheometričnimi metodami. In kar je najvažnejše, tako dobljene rezultate med seboj kritično primerja in končno ovrednoti.

Arheometrične raziskave so dandanašnji velika moda in prevečkrat se dogaja, da jih opravljajo brez pravega cilja in kar je še slabše, opuščajo nujno potrebne predhodne klasične arheološke raziskave keramike. To preprosto pomeni, da mnogi uporabijo arheometrične raziskave misleč, da jim bodo premostile in nadomestile pomanjkljivo znanje, mukoma in dolgotrajno pridobivano s klasičnimi arheološkimi metodami dela. K. Roth-Rubi je nedvomno in jasno pokazala, da morajo arheometrične raziskave slediti arheološkemu spoznanjem in jih podkrepiti ali pa zavreči, nikoli pa jih ne morejo nadomestiti. Še tako dobra in natančna mikroskopska analiza in še tako drag računalniški program nam ne bo pomagal rešiti največjega problema provincialno rimske keramologije.

Tisoči in stotisoči odlomkov keramike, ki ležijo v naših muzejih, potrebujejo večjo roko in izurjeno oko arheologa, ki na podlagi dovolj dobrih formalnih in stratigrafskih analogij (dostopnih v številni literaturi), izbere primerno metodo dela, ki se mora prilagajati vsakokrat znova: najdišču, značaju in množini gradiva in celo razmeram v depoju ali skladišču. Brez trdnega arheološkega znanja bodo tudi zelo drage analize dragih aparatov v množici izvorno, oblikovno, namembno in fakturno povsem različne antične keramike - zgrešile cilj.

Knjiga K. Roth-Rubi je učni primerek smiselnega raziskovanja in dopolnjevanja obeh metod dela, kjer je tudi jasno začrtana meja kompetenc. Arheolog ne poskuša nadomestiti kemika ali geologa, niti ne precenjuje njunega deleža raziskav, temveč le preizkusi ali dopolni (vedno to tudi ne gre) metodo svojega dela.

Redkokdaj imamo priložnost dobiti v roke tako dobro keramološko delo, kot je pričujoča knjiga, kajti največkrat so kemične, geološke in druge tehnične analize sicer opravljene in objavljene zaradi samega sodobnega videza, niso pa niti interpretirane, kaj šele ovrednotene ob arheoloških metodah dela.

Delo nam brez zadržkov pove, da leži problem antične keramologije v metodi dela, ki mora biti dovolj pregledna, enostavna in poceni, da bo lahko zajela tisoče odlomkov, obenem pa bo preverljiva (to je tudi osnovna definicija znanosti) tudi z arheometričnimi analizami.

Verena VIDRIH PERKO

Anfore romane a Padova, a cura di Stefania Pesavento Mattioli, *Materiali d'archeologia* 1. Dipartimento di Scienze dell'Antichità-Università di Padova. Modena 1992. 205 strani, črnbelih fotografij na 22 straneh.

V kratkem uvodu predstavi B. M. Scarfi in E. B. Bernardoni naraščajoče zanimanje za amfore po l. 1966, ko je F. Zevi dopolnil Dresslovo klasifikacijo iz konca prejšnjega stoletja. To zanimanje je plod velike potrebe po preučevanju, ki so ga povzročile številne najdbe antičnih brodolomov s tovori amfor, na drugi strani pa odkritja mnogih depozitov, kjer je odrabljena embalaža za tekoče prehranske izdelke sekundarno uporabljena bodisi kot drenaža, ali celo za melioracijo obdelovalne zemlje. S študijem teh najdb je uspelo pojasniti mnoga do nedavnega nerešena vprašanja razvoja oblik, izvornih centrov in vsebine oz. namembnosti tovrstnega keramičnega posodja.

V depojih padških muzejev hranijo veliko število amfor skoraj brez najdiščnih podatkov, izkopanih od konca prejšnjega stoletja dalje, poleg tega pa so prišle na dan tudi izredno bogate najdbe ob številnih gradbenih posegih tamkajšnjega zavoda med leti 1950 in 1988 in jih hrani Soprintendenza Archeologica del Veneto. To gradivo je obdelala skupina arheologov pod vodstvom S. Pesavento Mattioli iz arheološkega oddelka univerze v Padovi.

Pričujoči zvezek je prvi iz načrtovane serije, ki naj bi predstavila tudi ostalo bogato arheološko gradivo.

S. Pesavento Mattioli na začetku navede besede M. T. Cipriano in M. B. Carre, ki sta v nedavnih izčrpnih raziskavah zgodnjih amfor ugotovili, kako zelo potrebno je sistematično objavljati severno italijanskih depojev, kar bi v prvi vrsti omogočilo vpogled v rimsko gospodarstvo tega področja. Gradivo je bilo izkopano na mestnih in podeželskih področjih, predstavljenih na najdiščni karti s topografskim orisom, ki dopolnjuje Arheološko karto Italije.

Tipološke analize najdb so pripravile avtorice S. Pesavento, S. Cipriano in P. Pastore. Njihova študija obsega poznorepublikansko in zgodnjecesarstvo gradivo. Namenoma pa izpuščajo, kar se ne pojavlja v mestnih depozitih, to so zgodnje oblike grekoitalskih amfor in posod z ravnim dnom, ter afriške amfore. Osem oblik amfor dopolnjuje Dresslovo tipološko razpredelnico oblik Lamboglia 2, Pompei 6, brindizijske amfore, poznoroško, Dressel 6B, z lijakastim vratom (Portorecanati) in amfore Beltran II b.

Pri tipološki obravnavi avtorice kratko in pregledno predstavijo posodje za vino (Dressel 1, Lamboglia 2, Dressel 2-4, Dressel 6A in poznoroško amfore), za olje so uporabljali

brindizijske amfore in Dressel 6B, med posodje za garum pa prištevajo oblike Dressel 7-11, medtem ko so za suho sadje služile Dressel 21-22. Z neznano vsebino pa so na tržišče prihajale amfore z ljakastim vratom.

Pri vsakem tipu je predstavljeno najprej stanje raziskav, temeljna in najnovejša literatura in kritična obravnava odprtih problemov in nekaterih rešitev. Tako naprimer smiselnost in upravičenost razdelitve Dressel 1, na variante A, B in C.

Posebej dragocen je kratek kritični pregled amfore imenovane Lamboglia 2 z navedbo najnovejše literature.

Za vinske amfore Dressel 2-4 velja, da so nastale pod močnim grškim vplivom in so na istem področju, včasih celo v istih delavnicah nadomestile starejšo obliko Dressel 1, po sredi 1. st. pr. n. š. Velika množina tega posodja daje misliti na prevažanje grškega vina v doljih, ter njihovo poznejše pretakanje v amfore v italjskih pristaniščih. Njihova glavna izvorna področja so južni Lacij in Kampanija, pa tudi Puglia. Kot možni proizvodni center navajajo tudi Istro, vendar ne upoštevajo nedavnih petrografskih ugotovitev, ki jih objavlja T. Bezczyk v knjigi *Roman Amphorae from the Amber Rout in Western Pannonia*, 1987.

Pregledna je predstavitev raziskovanj oblike amfor Dressel 6A, komaj zadostna za pozno rodoške.

Pomemben prispevek sta poglavji o brindizijskih, ki so bile embalaža za olje iz Apulije, v resnici pa so jih izdelovali v mnogih centrih vzdolž vse južno jadranske obale od konca 2. do konca 1. st. pr. n. š.

Po M. B. Carre je povzeta trditev, da je za amforo Dressel 6B še najbolj dokazana istrska provenienca in njena najbolj znana vsebina je olje. Posoda oblike Dressel 6B se pojavlja od srede 1. st. pr. n. š. dalje, izdelovali pa so jo tudi v mnogih severno-jadranskih delavnicah in uporabljali za tovorjenje in hranjenje raznovrstnih izdelkov. Temu posodju so posvečali veliko pozornosti zaradi epigrafskih podatkov, med njimi posebej žigom Lajkanija Basa in njegovim delavnicam v Fažani in Loronju, ki so po smrti lastnika prešle v imperialno last. Zadnje amfore te oblike se pojavljajo pod Hadrijanom.

Običajne amfore za garum so Dressel 7-11, ki jih konec 1. st. n. š. nadomestijo oblike Beltran IIB in Dressel 38-39.

Med zaželenimi prehranbenimi izdelki je bilo tudi suho in v med vloženo sadje; marelice, fige, slive itd. Na trg so ga prvažali v amforah Dressel 21-22, izdelki lončarskih delavnic Lacija in Kampanije, znani pa so tudi njihovi španski posnetki. Preplavljale so tržišče v 1. st. n. š., sodeč po stratigrafiji izkopanin v Ostii, njihova proizvodnja pa usahne v prvih desetletjih 2. st.

Pomemben in izčrpen je prispevek o amforah z ljakastim ustjem (v literaturi tudi znan pod imenom tip Portorecanati), ki oblikovno izhaja iz amfore Dressel 6B in so jo izdelovale številne delavnice v Cisalpini, zagotovo pa so povezane tudi z istrskimi centri. Najbrž smemo domnevati tako kot za obliko 6B večnamenskost, pogosto pa najdbe dokazujejo, da so služile za shranjevanje olja.

Med embalažnim posodjem 1. st. n. š. se pojavljajo tudi oblike amfor Dressel 25, ki so manj raziskane, vendar se na podlagi epigrafskih podatkov domneva egejski izvor. Čemu so bile namenjene, žal ni pojasnjeno.

Poglavje je opremljeno z jedrnatimi navedeno literaturo, posebej dragocen je vpogled v številne najnovejše objave amforičnega gradiva v Italiji.

Sledijo po poglavjih predstavljeni depoziti; S. Cipriano objavlja depozit iz Piazzae de Gasperi, P. Pastore gradivo iz različnih najdišč, ki ga hrani Soprintendenza Archeologica per il Veneto, S. Cipriano in S. Mazzocchin sta obdelala gradivo rečne-ga pristanišča.

Predstavitve gradiva so enotno zasnovane, poleg običajnih arheoloških izkopavalnih in najdiščnih podatkov so poglavja o kronologiji in interpretaciji najdb, sestavi depozita (zelo pomembno poglavje!), sledi epigrafski aparat razdeljen po oblikah amfor. V zaključni razpravi so rezultati moderno predstavljeni z grafi. Katalog je dobro pregleden, opremljen z vsemi izpovednimi makroskopskimi podatki in izborom risb obravnavanega gradiva. Risbe (celih amfor so v merilu 1:10, odlomkov 1:4, napisov in žigov 1:2) so zagotovo zadovoljive, ne pa enotne (izstopata tabeli 24 in 25), vendar ne dosegajo nivoja, ki smo ga vajeni iz nekaterih dobro poznanih italijanskih publikacij izpred dvajsetih let;

npr. zvezki Ostia, Luni itd. Publikacija je opremljena s 155 odličnimi črno-belimi fotografijami.

Zaključke je povzela S. Pesavento Mattioli, kjer primerja izsledke pričujoče objave s podobnimi v italijanskem prostoru. Nakaže tudi nekatere probleme, ki so se z dobljenimi rezultati odprli, npr. vprašanje izdelovanja garuma v jadranskem prostoru, (npr. istrski garum, ki ga omenja Kasijodor, Plinij poroča o dal-matinskem muria) in s tem povezano vprašanje proizvodnje amfor Dressel 6B *et similis*.

V prvem dodatku objavlja S. Pesavento Mattioli že objavljene žige padovanskih amfor, v drugem pa še neobjavljene. V tretjem dodatnem poglavju ista avtorica povzame rezultate s pomočjo pregledne tabele, ki izhaja iz Heinzmannove standardizacije.

Spoznanja in pomanjkljivosti so predstavljena v skupnem 4. poglavju.

Sledi izčrpen seznam uporabljenih bibliografij.

Delo je zelo pomemben doprinos k poznavanju ekonomike poznorepublikanske in zgodnjecesarke Cisalpine, predvsem pa nudi jasen vpogled v nekatere doslej le nakazane probleme proizvodnje amfor Lamboglia 2, Dressel 6B in tipa z ljakastim vratom. Delo je veliko več kot le kataloška objava doslej nepoznatih depozitov Padove, kar je bil njegov poglavitni namen. Knjiga je tudi jasen oris stanja raziskav gradiva, ki je tudi v našem prostoru skoraj povsem neobjavljeno (izjema je delo T. Bezczykega, ki pa objavlja le del amforičnega gradiva) in neraziskano, pa vendar temeljnega pomena za razumevanje zgodnjecarskih gospodarskih razmer na slovenskih tleh, kar je delo nedvoumno dokazalo za raziskani prostor.

Delo je kljub soavtorstvu uravnoteženo in interpretacija kataloških, formalno-klasifikacijskih in epigrafskih izsledkov enakovredno dopolnjujoča, kar pri podobnih delih mnogokrat pogrešamo. Knjiga je zaradi geografske bližine obravnavanega področja velikega pomena za raziskave amforičnega gradiva pri nas.

Verena VIDRIH PERKO

Egipije: *Vie de saint Séverin*. Introduction, texte latin, traduction, notes et index par Philippe Régerat. Sources Chrétiennes No. 374. Les Éditions du Cerf, Paris 1991. 326 str.

Francoska komentirana izdaja Evgipijevega življenja sv. Severina je sestavljena iz uvodne študije (str. 7-144), izvirnega latinskega besedila s francoskim prevodom in opombami (str. 145-297) ter indeksov s historično karto na koncu (298-323). Knjiga prinaša prvi francoski komentiran prevod teksta z uvodno študijo, ki temelji na avtorjevi sorbonski disertaciji iz leta 1978 (prim. R. Bratož, *Arh. vest.* 30, 1979, 586-587).

Uvodno študijo sestavlja šest poglavij in bibliografija. V prvem poglavju (str. 8-15) avtor predstavi Evgipija in njegov čas. Izpostavili bomo nekaj glavnih avtorjevih poudarkov in opredelitev ob spornih vprašanjih ter navedli nekaj dopolnilne literature zadnjih desetih let, ki je avtor v nekaterih primerih (čas izdaje po 1990) ni mogel upoštevati. Régerat zastopa mnenje, da Evgipij Severina osebno ni poznal, da je bil rojen okrog leta 467 in da je šele po Severinovi smrti (482) stopil v meniško skupnost, se udeležil preselitve v Italijo in kot opat v Lukulanu umrl med leti 533 (zadnje datirano Evgipijevo pismo) in 543/4 (zadnja letnica, ki temelji na Kasiodorovi oznaki Evgipija kot že pokojnega, je sporna v toliko, ker datiranje nastanka Kasiodorovih "Institutiones" ni zanesljivo in variira za skoraj dve desetletji, med zgornjo letnico in 562). Evgipijevo zadrževanje v meniški skupnosti na provansalskem otoku Lerinum je po avtorjevem mnenju nedokazljivo. Avtor prikazuje intelektualni in kulturni milje lukulanskega samostana z nadvse pomembno knjižnico, ne spušča pa se v analizo političnih dogodkov v morebitni Evgipijeve vloge oziroma opredelitev ob teh dogodkih.¹ Smiselno zaokroženo poglavje zaključuje kratka predstavitev obeh drugih Evgipijevih del, ki sta izrazito kompilativni, obsežnih ekscerptov iz del. sv. Avguština in krajših meniških pravil (14 sl.). Poudarimo naj, da slednja kot vir za poznavanje Severinove meniške skupnosti še niso bila dovolj upoštevana, dasi je stičnih mest med Severinovimi napotki menihom v Noriku in Evgipijevimi "pravili"